

ÇOCUĞA GÖRELİK İLKESİ

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Gazi Yüksek Öğretmen Okulu Öğ. Görevlisi

Eğitimde çocuğa görelilik ilkesi, XX. yüzyıl eğitime egemen olan ilkelerden biridir. Bu ilke ile "çocuk"a, "çocuk" gözü ile bakılmaya başlanmıştır. Eskiden, eğitici, eğitim amacıyla çocuğa, düşündüğü her etk'yi, istediği gibi yapıyordu. Birer yetişkin olan her eğitici, kendini, duygu ve düşünceleri doğrultusunda, bunların doğru ya da yanlış olabileceğine bakmaksızın, hareket etmekte özgür kabul ediyordu. O derecede ki, çocuğun eğitimi, bal mumuna biçim vermeye benzetiliyordu. Bu düşünüş, XVIII. yüzyıla kadar şu ya da bu biçimde sürdü. Bu noktaya "Emil" adlı eğitim kitabında değinen Jean Jagues Rousseau (1712-1778), "Ben, eski eğitimin yaptığı gibi, çocuğa adam gözüyle bakmayacağım; her şeyden önce, adam olmadan evvel, çocuğun ne olduğunu düşüneceğim" demişti. Bu düşünüş, bilimlerin ilerlemesi ve özellikle çocuk psikolojisinin gelişmesiyle günümüze kadar kuvvetlenerek geldi.

Çocuğa görelilik ilkesi, eğitimde çok kapsamlı bir ilkedir; diğer ilkeleri de içerebilir. Hatta, o derece ileri götürülebilir ki, eğitimde bir tek ilke vardır, o da çocuğa görelilik ilkesidir, denebilir. Nitekim, böyle diyenler de vardır.

Çocuğa görelilik ilkesi, XX. yüzyılın başlarında eğitimci John Dewey (1859-1952) tarafından kuvvetle benimsenmiş ve savunulmuştur. Sınıfta herkesin ensesini seyretmeye yarayan klasik sıralar yerine, çalışmaya ve gerçek iş yapmaya olanak sağlayan malsaların konmasını, herkesten önce o önermiştir. Çünkü, ona göre, çocuk, çevresiyle ilgilenme, hareket etme, iş yapma ve etkinlikte bulunma içtepileriyle yüküldür; gelişebilmesi için doyurulması ya da olumlu bir yöne kanalize edilmesi, gereksinmelerinin karşılanması gerekir. Çağdaş öğretim sistemleri ve yöntemleri, bu düşünüşün ürünü olarak eğitim alanına çıkmıştır. Bunun öncülüğünü de kendisi yapmıştır. Proje sistemi, yaparak ve yaşayarak öğrenme yöntemi, çalıştığı üniversitenin uygulama okulunda bizzat kendisi ve öğrencileri tarafından uygulanmıştır. Böylece, bu ilke, XX. yüzyılda bütün dünyada çeşitli öğretim sistem ve yöntemlerine kaynaklık görevi yapmıştır.

Çocuğa görelilik ilkesi, eğitimin çeşitli yönleri açısından ele alınabilir: Fiziksel, zihinsel, duygusal, toplumsal ve törel gelişim ile öğrenmenin çeşitli yönleri. Ayrıca ve özellikle, öğretimin öğelerini oluşturan çevre araç ve gereçleri ya da ortam, program yahut konu ve eğiticinin nitelikleri ya da etkileri, çocuğa görelilik ilkesine göre biçim alır. Hattâ okulun yerleşimi ve örgütü bile bununla ilgilidir.

Çocuğa görelilik ilkesinin en genel tanımı, çocuk gelişirken ona yapılacak her türlü etkinin, çocuğun o

anda içinde bulunduğu ilgili gelişim düzeyine uygun olması ile ilişkilidir. Henüz yürümeyi öğrenecek duruma gelmemiş bir çocuğa yürümeyi öğretmeye çalışmak ne kadar gereksiz bir davranış olursa, henüz okuma-yazmayı öğrenecek bir düzeye erişmeyen bir kimseye, okuma-yazmayı öğretmeye çalışmak da o kadar gereksiz bir davranış olur. Bunu yaparken, çocuğun o andaki durumunu ve özelliklerini dikkate almamak, çocuğa görelilik ilkesine aykırı düşer. Kısaca, eğitimde çocuğa görelilik ilkesi, çocuğun gerçek durumuna (yeti, yetenek ve diğer benzer özelliklerine) saygı göstermek, ona uygun hareket etmek demektir. Nitekim, kimi eğitimciler buna "güncellik" (aktüalite) ilkesi derler. Buradaki "güncellik", mevcut yani şimdiki duruma uygun iş yapmak anlamına gelir. (Güncelliğin, zamanın getirdiği olgu ve olayları ele almak, öğretimde bunlardan hareket etmek anlamı da vardır.)

Eğitimde çocuğa görelilik ilkesini, en somut konulardan en soyut konulara kadar götürebiliriz. Çocuğun sınıfta oturacağı sandalyenin biçimi ve yüksekliği çocuğa görelilik ilkesine uygun olduğu zaman, çocuk bundan rahat edecek, çalışırken herhangi bir sıkıntı duymayacaktır. Bu durum, çocuğun sağlıklı eğitim ve öğretimine yardım edecektir. Böyle bir davranış, çocuğun bedensel gelişimine uygun bir davranış olacaktır. Bu durumu, eğitimde çocuğun kullanacağı oyuncak, defter, kalem, kitap gibi bütün araç ve gereçlere kadar götürebiliriz. Örneğin kitabın büyüklüğü, biçimi, puntosu, satır aralıkları, satır uzunlukları, ve içindeki fikirler, çocuğun o andaki durumuna ya da özelliklerine uygun olmalıdır. Bu da eğiticinin, çocuğun gelişimi ile ilgili psikoloji bilgilerini bilmesini gerektirir. Bunlardan habersiz bir kimsenin, eğitimde çocuğa görelilik ilkesini uygulamasına olanak yoktur. Çocuğun özelliklerine uygun olarak yapılacak bir eğitim, onun, bilimsel doğrultuda ve istenen bir biçimde, âdeta yeniden yatırılmasına yardım edecektir. Bunun bilincinde olmayan bir kimsenin eğitimden haberi yok demektir.

Çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak öğretim programını hazırlayacak olan kimse, programa koyacağı amaçları, dersleri ve konuları, çocuğun bedensel ve ruhsal özelliklerine uygun olacak biçim ve içerikte hazırlamak durumundadır. Yani, çocuk, kendisine sunulan öğretim konusuna ilgi duyabilmeli, onu, kendi çabası ve öğretmeninin rehberliği ile özümseyebilmelidir. Bu yapılmazsa çocuk, sevmediği ve sindiremeyeceği bir yemeği yemeye zorlanmak gibi bir durumla karşılaşır. Bu nedenle, program hazırlayıcıları ve bu program konularını çocuğun özelliklerine göre öğretmek durumunda olan her öğretmen, çocuğun an-

lama, çözümleme ve sonuca varma, kısaca öğrenme güçlü ve şekilleri hakkında tam bir bilgiye sahip olmalı ve çocuğun o andaki özelliklerini bilecek bir yeterlikte bulunmalıdır. Bu da eğitim psikolojisi bilgisini gerektirir. Bundan yoksun olan bir kimse, eğitimde çocuğa görelilik ilkesini uygulayamaz.

Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntemde de çocuğa görelilik ilkesi ön planda yer alır. Çocuğa uygun düşmeyen bir yöntemin eğitim değeri olmadığı gibi, yöntem değeri de yoktur. Uygulayacağımız yöntem, çocuğun ilgi, gereksinim ve içteplerine, yeteneklerine, özellikle zihinsel güçlerine (yetilerine) uygun düşmelidir. Bunlar hakkındaki bilgiler de eğitim psikolojisinde yer alır. Örneğin, okula yeni gelen bir çocuk, henüz oyun çağındadır. Çevresindeki her nesne ile ilgilenir; onları hareket ettirir; evirir, çevirir ve bu yolla birçok şeyler öğrenir. Çocuğun doğal öğrenme yöntemi budur. Okula geldiği zamanda da buna benzer bir yöntem ister. Biz ise, bunun yerine, sözel yöntemleri koymak isteriz. Çoğumuz da öğretimin yalnızca bu yöntemle olacağı kanısındadır. Başka tür-lüsünü öğretim yöntemi olarak kabul etmek istemez. Oysa, çocuk etkinliğine yer vermek, çocuğa görelilik ilkesinin bir gereğidir. Bu konuda ünlü çocuk psikoloğu Jean Piaget'in (1895-1980) şu sözünü anımsamalıyız: "İş ve hareket akıldan değil; akıl, iş ve hareketten çıkar." Yani, çocuk, iş ve harekette bulunarak, etkinlik göstererek zihnini geliştirir. Zihnin gelişmesi ise, eğitimin en önemli amaçlarından biridir.

Eğitimde çocuk etkinliğine yer vermek, çocuğa görelilik ilkesinin bir gereğidir. Bunun ayrıntıları öğretim yöntemleri derslerinde incelenir. Bunlardan yoksun bir eğitimin, eğitim değeri olamaz. Söz buraya gelmişken, öğretmen yetiştiren kurumlarımızda bu derse de gereken önem ve değeri vermek zorunda olduğumuzu belirtmeliyiz. Son zamanlarda bir kısım eğitim çevrelerinde bu derslere daha az yer vermek gibi bir eğilim göze çarpmaktadır. Bunun yerine, program geliştirme dersine ağırlık verilmek istendiği dikkati çekiyor. Bunu anlamak zordur. Program geliştirmenin, işbaşındaki öğretmenden çok, bu amaçla iş yapan bir eğitim elemanının işi olduğunu niçin bilmezlikten getiriyoruz? Bu, bir uzmanlık işi değil midir? Planla ders yapmasını bilmeyen kimsenin, eğer başarabilirse, geliştirdiği program ne işe yarar? İzin verilerse, bunun "master" düzeyindeki öğrencilere öğretilmesinin daha uygun olacağını öneririz.

Öğretim yöntemi derslerinin, genel ve özel yönleriyle, öğretmenin sınıfında ve okulunda başarılı olmasını kolaylaştıran bir yönü vardır. Öğretmen yetiştiren okullarımızın programlarında eskiden haftada 4 saatten iki sömestir süren bu dersin, şimdiki programlarda yalnız bir sömestir ve üç saat (üstelik uygulamaz) yer alması, bu derse verilen önemin azlığının en açık kanıtıdır. Böyle bir uygulama, Batı dünyasında çok eski, bizde de elli, altmış yıldır savunulagelen eğitim fikirlerinin tersine, kuramsal nitelikte fikirlerle karşılaşan yetersiz eğiticiler yetiştirecektir. Böyle bir kimse, öğretim için sınıfa giremez. Bu ne-

denle, öğretmenlik, parça bilgilerle oluşacak bir meslek değil, özel yetiştirmeyi ve zaman içinde geliştirmeyi gerektiren bir meslektir. Bu yapılmazsa, okullarımıza, "çocuğa göre öğretim ilkesi" yerine, "yetişkinliğe göre öğretim" ilkesi egemen olur. Yeni eğitimcilerimiz bunun bilincine varmalıdır.

Çocuğa görelilik ilkesi, eğiticiden (mürebbiden), çocuğun niteliklerine uygun davranış da bekler. Eğiticinin davranışı, her yer ve zamanda, pedagojik esaslara uygun olmalıdır. Bu da, her şeyden önce, çocuğun, gerek genel ve gerekse özel niteliklerinin eğitici tarafından iyi bilinmesini gerektirir. Genel nitelikler çocuk psikolojisiyle, özel nitelikler de çocuk üzerinde bireysel olarak yapılacak gözlem ve incelemelerle anlaşılabilir. Bu yollarla çocuğu gereği gibi tanıyıp anlayacak olan eğitici, genel eğitim amaçlarına doğru çocuğu güvenle götürebilecek bir yeterlik kazanır. İşte, öğretmenin sanatkârlığı da bu zamanda görülür. Bu, sınıf disiplininin sağlanmasından başlayarak bütün okul etkinliklerine kadar uzanan bir iştir. Eğitici, bunu, zaman içinde yaparak ve yaşayarak, okulda iyi öğretmenlerin rehberliği altında öğrenebilir. Bu nedenle, öğretmenliğin, öğretmen yanında öğrenilebilecek bir meslek olduğunu söyleyebiliriz. Öğretmenin her davranışı, öğretmen adayının davranışını etkiler. Bu da, yapılabildikçe, erken yaşlarda olmalıdır. Eski öğretmen okullarından yetişen değerli meslektaşlarımızın yetişmelerinde bu önemli etkenin önemli rolü olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Değerli eğiticileri, ancak değerli eğiticiler yetiştirir. Bu fikri yerinde bulmayacak bir meslektaşımız olduğunu sanmıyorum.

Öğretimin çocuğa görelilik ilkesine göre yürütülebilmesi için öğretmen, öğrencilerin, ilgi, dikkat ve zeka gibi niteliklerine ve gereksinimlerine göre, mevcut öğretim yöntemlerinde gerekli değişiklikler yaparak, yeni teknikler uygulayacaktır. Bireysel, küme ve sınıf çalışmaları, çocukların bu ve benzeri niteliklerine göre düzenlenecektir. Böylece her çocuğun kendi niteliklerine uygun en iyi öğretim ortamını hazırlamak ödevi öğretmene düşmektedir. Gerektiği zaman, okul dışında yapılacak ödevleri sınıfta ya da okul içinde yaptırmak için olanaklar arayacaktır.

Öğretmenlik bilgisini gereği gibi almamış, orta öğretim yıllarından başlayarak "öğretmenlik" ideali ile yoğurulmamış, bir yıllık ya da bir kursluk eğitimle yetişen meslektaşlarımızın çektiği sıkıntıların kaynağını yukarıda belirtilen noktalarda aramak gerekir. Eğitim ve öğretimde çocuk düzeyine inmek ve çocuğa "çocuk" gözü ile bakabilmeyi öğrenmek, yapılması gerekli en önemli iştir. Öğretmen okullarımıza yeni bir biçim verilmeye çalışıldığı şu günlerde, ilgililerin, burada yeniden açıklama gereği duyduğumuz çocuğa görelilik ilkesine gereken önemi ve değeri vereceklerini umuyoruz.

Düzeltilme: Dergimizin 17. sayısının 20. sayfasında yayımlanan "Ayanlık İlkesi" başlıklı yazının 2. sütun, alttan 3. satırdaki "cevher" sözcüğü "cetvel" olarak dizilmiştir. Düzeltir, özür dileriz.